

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ІСТОРІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

НЕТЬОСОВ С. І.
НЕТЬОСОВА С. Ф.

УДК 94 : 373.5.017](100+477)

Україна переживає складні часи, що вимагає від кожного з нас любові до своєї Батьківщини, активності, ініціативи, творчості, готовності до пошуку, бажання, умінь та можливостей знаходження компромісу для вирішення складних, гострих, багатовимірних і неоднозначних питань. Особливо ці питання є актуальними для вчителів школи, тому важливого значення в системі роботи вчителя історії займає виховна та позакласна робота, спрямовані на формування особистості, якій притаманні духовність, патріотизм, порядність, готовність протистояти глобальним викликам сучасності, що є фундаментом Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [1].

Аналіз сучасних публікацій свідчить, що проблемі організації виховної діяльності, особливо аспектам національно-патріотичного виховання, сьогодні надається значна увага вчительським корпусом України. Зазначені аспекти розглянуто в студіях О. Бурлаки, Л. Гой, О. Гончарик, І. Гончарова, Л. Киян, Л. Нежданової, Н. Олефіренко, Т. Отрошко, С. Ходоровської та інших учителів-предметників, які діляться

досвідом формування толерантності, культури мовлення, вирішують проблеми формування духовних цінностей у процесі впровадження проектної методики гуманістично-патріотичного спрямування.

Залежно від науково-теоретичної та методичної підготовки вчителя, його життєвого та педагогічного досвіду, суспільно-політичної ситуації, яка виникає в державі, конкретному населеному пункті, в окремій школі, класі, з'являється потреба вдосконалення наявних і пошук нових форм, методів, прийомів та підходів до позакласної роботи вчителя, що викликає необхідність узагальнення досвіду, висвітлення та обговорення особливостей вирішення питань національно-патріотичного виховання.

Мета статті полягає в аналізі підходів до національно-патріотичного виховання учнівської молоді в позакласній роботі вчителя історії.

Вирішення проблем патріотичної спрямованості є складовим елементом загальної системи виховання, яку реалізує вчитель історії [2; 3]. У навчальних закладах м. Дніпра питання національно-патріотичного виховання втілюються в системі урочної та позаурочної діяльності, яка містить заходи шкільного, районного, міського, обласного та всеукраїнського масштабів у формі

конкурсів, дебатів, турнірів, змагань, олімпіад, волонтерських заходів, зустрічей з героями АТО та членами їхніх сімей, переселенцями з Криму та Донбасу тощо. Учні беруть участь у заходах предметної та позапредметної спрямованості з української мови, історії України, всесвітньої, історії рідного краю, правознавства, географії, екології та інших предметів. Особливо цікавими для дітей є нестандартні, нетрадиційні підходи, які викликають щире зацікавлення, активність, творчість учнів, роблять їх суб'єктами діяльності й мають більш значущий виховний вплив [4].

Розглянемо деякі аспекти реалізації зазначеної проблеми на прикладах організації національно-патріотичного виховання вчителями історії загальноосвітніх закладів м. Дніпра, де позакласна робота та навчальна діяльність на уроках є взаємопов'язаними елементами структури виховання, які доповнюють і конкретизують один одного.

Важливе значення для виховання патріотизму, любові до Батьківщини, формування навичок самостійності, удосконалення мовленнєвої та інформаційно-комунікаційної компетентностей мають виховні позакласні заходи суспільно-політичного значення. Так, на початку 2015/2016 н. р. в 11-му класі КЗО „СЗШ № 123” ДМР м. Дніпра стартував проект „Герої нашого часу”, у якому були задіяні **всі учні класу**. Двоє учнів або кожний учень індивідуально обирали історичну особу, яка, на їхню думку, зробила найбільш вагомий внесок у становлення, розбудову або розвиток України, і тому школярі вважають цю особу особливо значущою в історії сучасної України. Головні цілі проекту – познайомитися більш детально з поняттям „герой”, з діяльністю людей, яких можна вважати видатними особами сьогодні-

шнього часу й нашої країни, усвідомити роль неординарної людини в житті держави й суспільства на сучасному етапі, отримати навички дослідницької діяльності. Довести свою позицію учні мали шляхом підготовки доповіді та публічного її представлення. Аудиторія учнів 9 – 11-х класів через голосування формувала рейтинг учасників, які на загальних класних годинах протягом кількох тижнів знайомили школярів із результатами своїх досліджень та узагальнень. У запропонованих доповідях були представлені вчені, художники, письменники, Герої Небесної сотні та АТО, які є гордістю та надбанням нашої Батьківщини.

Усі доповіді та презентації викликали увагу й гордість за наших співвітчизників. Найбільшу зацікавленість мав матеріал про волонтерів, які працюють у зоні АТО. Голосування присутніх надавало додатковий стимул змагальності для авторів доповідей та презентацій. З великим задоволенням автори проектів виступали перед учнями 5 – 8 класів на виховних годинах. Успіх участі в проекті залежав виключно від самого учасника, якому треба було підібрати матеріал та цікаво його репрезентувати і в електронній, і в усній формі. Зрозуміло, що в цьому випадку цінувалося вільне володіння матеріалом, емоційність виступу, вміння встановити контакт з аудиторією. Під час підготовки презентацій учні задіяли свої вміння пошуку та відбору інформації і в шкільній бібліотеці, і в Інтернеті, навички роботи з програмами з обробки аудіо- та відеофайлів.

Отже, проект „Герої нашого часу”, проведений у школі, став суттєвим чинником патріотичного виховання, презентував учням високі ідеали служіння Батьківщині, сприяв розвитку та формуванню історичних і загальнопредметних компетентностей школярів.

Починаючи з 2014 р., ліцеїсти КЗО „Міський юридичний ліцей” ДМР

(м. Дніпро) активно беруть участь у дебатному русі: міському, всеукраїнському та міжнародному. Учасники дебатного клубу (учні 9 – 11 класів) грають у різних форматах: і в традиційних для міста – Карла Поппера, Всесвітньому шкільному, і в новому – німецькому форматі „Молодь дебатує”, який існує в рамках українсько-німецького проекту з 2016 року [5].

Дебати є потужним механізмом впливу на формування громадянської та національної самосвідомості, активної життєвої позиції, критичного підходу до дійсності. Такі теми, як „Чи ідентичні поняття „громадянин” і „патріот?””, „Справжній патріот повинен купувати продукцію тільки вітчизняного виробника”, „Символи України, що презентують країну” тощо, потребують роздумів, ретельної пошукової роботи, критичного підходу до матеріалу. Учасник дебатного раунду повинен представити свої аргументи та довести їх фактами – застосувати статистику, думки експертів, науковців, міжнародний досвід, законодавчу базу, реальні життєві ситуації. Ця робота потребує вміння працювати з інформацією, проводити її відбір, аналіз, компонування, систематизацію, узагальнення, формулювання висновків. Особливим аспектом дебатів є опрацювання понять, їх правильне тлумачення та застосування. Одна із найважливіших засад дебатної технології – комунікація всіх учасників і між собою в команді, і між двома командами – командами-опонентами за принципом „Не тільки слухати, але й чути”. Обмін інформацією під час дебатів, доведення своєї позиції, вміння прислухатися до аргументації візаві дає можливість вирішення головного завдання соціального розвитку – бачити проблему, розуміти її, скласти план її ліквідації.

Зацікавленість ліцеїстів у дебатному русі надає вчителям нових аспектів в організації

виховної діяльності із формування самосвідомості, громадянських почуттів учнів, активності у виявленні проблем, розробці системи заходів із вирішення актуальних завдань міського та загальнодержавного рівня, формує в школярів відчуття співпричетності до проблем Батьківщини, пошуку шляхів вирішення значущих питань сьогодення для кожної особистості та суспільства взагалі – сприяє формуванню небайдужого члена суспільства, патріота міста й країни.

Також у 2017 р. Міський юридичний лицей м. Дніпра відновив свою участь у Всеукраїнському турнірі юних істориків, який є потужним системним заходом розвитку активності, громадянськості, патріотизму, формування компетентності учнів та конкурентоспроможності. Серед завдань турніру 2017 р., що виносилися для відбіркових раундів, більше половини були зорієнтовані на дослідженні історії України, різних її аспектів і періодів від XI до XXI ст., наприклад, „Мелетій Смотрицький: європейський просвітник чи український церковний діяч XVII ст.”, „Павло Полуботок: жертва бюрократичних інтриг чи заручник власних принципів?”, „Вибори до Законодавчої комісії 1767 – 1768 рр. в Україні: прояв ілюзорної демократії чи завуальована спроба розколу українського суспільства?”, „Микола Костомаров: російський історик чи перший класик української історичної науки?”. Запропоновані теми мають контраверсійний характер, актуальні, потребують наукового дослідження учнів, визначення власної позиції, аргументованого доведення й активного відстоювання, що може бути ефективно реалізовано на основі командної роботи.

У рамках турніру учень повинен уміти підготувати доповідь на основі сучасних досягнень історичної науки, аргументовано

провести опонування позиції суперника, обґрунтовано рецензувати виступ учасників, узяти активну участь у полеміці з проблеми теми тощо. Зрозуміло, що формування зазначених навичок, умінь і компетенцій учнів можливо тільки в результаті системної кропіткої роботи вчителя на кожному уроці, що безумовно поєднується із системою організації та проведення значної за обсягом позаурочної роботи. Результатом діяльності вчителів історії є формування компетентного, освіченого учня, який займає активну громадянську позицію, є переконаним патріотом України.

Одна з центральних тем в історії України та всесвітньої історії 11-го класу – Друга світова війна (1939 – 1945 рр.). Гострі питання та проблеми цього історичного періоду викликають неоднозначні оцінки та підходи до вирішення, що особливо важливо в умовах російської агресії проти нашої країни, а тому не можуть бути залишеними поза увагою вчителя історії в рамках системи виховної роботи на уроці та в позакласній діяльності.

З усього переліку складних питань особлива увага у 2016/2017 н. р. учителями КЗО „СЗШ № 123” ДМР була сконцентрована на проблемі „Хто винний у розв'язанні Другої світової війни?” Після вивчення відповідної теми на уроках курсів питання вирішувалося на підсумковому заході у формі судового процесу. Для підготовки до судового засідання **кожен** з учнів 11-го класу отримав конкретну роль відповідно до форми заходу – судді, прокурора, адвоката, присяжного або експерта в галузі військових справ, економіки чи міжнародного права. Сторони обвинувачення та захисту самостійно підбирали групи свідків, експертів, відео- та фотоматеріали. Для роботи над відбором

фактів, аргументів і підготовкою до виступу творчі групи та окремі учасники процесу активно використовували хронікально-документальні та науково-публіцистичні фільми, спогади ветеранів, свідчення очевидців та жертв війни. Важливим джерелом інформації стали домашні фотоархіви, на основі яких влаштовувались фотовиставки, учні активно задіяли можливості Інтернету та соціальних мереж, консультувалися на форумах, монтували відеофрагменти та аудіофайли до процесу.

Важливим результатом підготовки та проведення заходу стало формування таких духовних якостей особистості, як патріотизм, загострене відчуття справедливості, толерантність, співчуття до жертв війни, негативне ставлення до агресії та насильства, нетерпимості до расизму та ксенофобії.

Поряд з вирішенням завдань виховного характеру реалізуються проблеми розвитку особистості, формування компетенцій учнів. У процесі вивчення теми, підготовки та проведення заходу в учнів розвивалися та вдосконалювалися навички роботи з навчальною та науково-публіцистичною літературою, старшокласники вчилися відбирати, систематизувати, аналізувати та узагальнювати історичний матеріал, удосконалювали компетентність історичного мовлення, інформаційну компетентність, уміння формулювати, аргументувати власну думку та активно відстоювати її в дискусії. Підбір аргументації, певна обмеженість у часі для виступу змушували учнів прискіпливо ставитись до підготовки, що позитивно впливає на розвиток критичного мислення кожного з учасників. Проведений захід сприяв формуванню загальних, суспільствознавчих та історичних компетенцій учнів, критичності мислення, самостійності, відповідальності, уміння працювати в групі.

Позакласна робота з матеріалами теми „Друга світова війна (1939 – 1945 рр.)” та „Україна під час Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)” мала своє логічне продовження в проведенні конференції за участю 11-класників на тему „Невідома війна”. Питання, які обговорювалися на форумі, не дуже детально розглядаються на уроці, тому для дослідження учням були запропоновані такі теми: „Голокост в Україні під час Другої світової війни”, „Голокост на Дніпропетровщині у 1941 – 1943 рр.”, „Трагедія Бабиного Яру”, „Стратегія виживання на окупованій території”, „Військовополонені в роки Другої світової війни, їхнє становище та статус”, „Остарбайтери, їхнє становище та доля”, „Роми в умовах „нового порядку”, „Табори смерті як прояв людиноненавистницької політики”, „Концтабори в Україні під час німецько-фашистської окупації”, „Колабораціонізм, його форми та прояви”, „Сегрегація під час фашистської окупації”, „Праведники народів світу” серед українців” тощо.

Учні повинні були представити свою роботу у формі доповіді на 5 – 7 хв. у супроводі презентації. Важливим аспектом конференції стала демонстрація учнями вміння публічного виступу, який би заохочував присутніх узяти участь в обговоренні питання та викликав би певну емоційну реакцію, співпереживання. Особливо це вдалося учням, які представляли доповідь на тему „Депортація кримських татар у 1944 році”.

Система виховної роботи в рамках теми „Друга світова війна” шкільних курсів історії зорієнтована на аргументовану критику фашистської людиноненавистницької ідеології, політики та практики її реалізації, формування почуттів співпереживання та співчуття жертвам терору та насильства, розуміння необхідності проти-

стояння тоталітаризму та авторитаризму в сучасних формах його прояву, виховання любові до Батьківщини та розуміння необхідності її захисту від будь-яких посягань на її свободу та незалежність. Усі заходи, які проводились, обов'язково розглядалися в контексті тієї героїчної боротьби, яку веде сьогодні наш народ на теренах Донбасу з агресією РФ та її ставлеників.

Отже, патріотичне виховання, яке реалізують учителі історії, будується на основі проектних технологій, які включають у свою систему урочну та позаурочну діяльність, як взаємопов'язані, взаємозалежні, взаємодоповнювальні елементи, основна мета яких спрямована на відхід від страждальницько-плачучого бачення історії України до виховання життєстверджувального, мажорного підходу до розуміння майбутнього нашої держави. Усі проекти викликають зацікавленість учнів, вимагають активної діяльності кожного школяра, сприяють формуванню загальнопредметних компетенцій, історичної компетентності, зорієнтовані на виховання свідомих громадян України, які розуміють значення таких категорій, як свобода, незалежність, любов до Батьківщини та готові до захисту й відстоювання цих цінностей.

Подальшого дослідження потребують проблеми, пов'язані з нестандартними та нетрадиційними формами й методами організації національно-патріотичного виховання сучасних школярів.

Література

1. **Концепція** національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osv%D1%96ti/konczepczyia-naczionalno->

patriotichnogo-vihovannya-ditej-ta-molodi.html

2. Нетьосов С. І. Інформаційно-комунікаційні технології у системі позакласної роботи вчителя історії / С. І. Нетьосов, С. Ф. Нетьосова // Наук. пр. вищого навч. закл. „Донецький національний технічний університет”. Сер. : „Педагогіка, психологія і соціологія”. – Вип. 1(13). – Донецьк, 2013. – С. 279–285.

3. Нетьосов С. І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі виховної роботи вчителя історії / С. І. Нетьосов, С. Ф. Нетьосова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – Вип. 44. – С. 103 – 107. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/44/visnuk_16.pdf

4. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.

5. У фіналі українсько-німецького проекту „Молодь дебатує” старшокласники дискутували стосовно 12-річного навчання в школах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usinovivni/novini-oblastej/2016/12/19/u-finali-ukrayinsko-nimeczkogo-proektu-%C2%ABmolod-debatue%C2%BB/>

* * *

Нетьосов С. І., Нетьосова С. Ф. Позакласна робота з історії в системі національно-патріотичного виховання школярів

Виховання патріотів особливо актуально для України сьогодні в умовах агресії з боку РФ. У статті досліджено позаурочну діяльність учителя історії, спрямовану на реалізацію національно-патріотичного виховання школярів.

Розкрито, що проект „Герої нашого часу”, участь у німецько-українському форматі „Молодь дебатує” вчить учнів

працювати з інформацією, виховує громадянські почуття, формує відчуття співпричетності до проблем Батьківщини, сприяє становленню патріота країни. Всеукраїнський турнір юних істориків розвиває активність, громадянськість, патріотизм, формує компетентність школярів. Судове засідання „Хто винний у розв'язанні Другої світової війни?”, конференція старшокласників „Невідома війна” спрямовані на розвиток співчуття жертвам війни, формування толерантності, негативного ставлення до агресії та насильства, нетерпимості до расизму та ксенофобії, виховують любов до Батьківщини, розуміння необхідності захисту від посягань на її свободу та незалежність. Визначено, що національно-патріотична діяльність повинна реалізовуватися на основі життєстверджувального підходу до розуміння майбутнього держави.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, позаурочний захід, проектна діяльність, історична компетентність, загальнонавчальна компетентність.

Нетёсов С. И., Нетёсова С. Ф. Внеклассная работа по истории в системе национально-патриотического воспитания школьников

Воспитание патриотов особенно актуально для Украины сегодня в условиях агрессии со стороны РФ. В статье исследуется система внеурочной деятельности учителя истории, направленная на реализацию национально-патриотического воспитания школьников. Раскрыто, что проект „Герои нашего времени”, участие в немецко-украинском формате „Молодёжь дебатует” учит учащихся работать с информацией, воспитывает гражданские чувства, формирует ощущение сопричастности к проблемам Отчизны. Всеукраинский турнир юных историков способствует развитию активности, гражданской ответственности, патри-

отизма, формирования компетентности школьников. Судебное заседание „Кто виноват в развязывании Второй мировой войны?“, конференция старшеклассников „Неизвестная война“ направлены на развитие сочувствия жертвам войны, формирование толерантности, негативного отношения к агрессии и насилию, воспитание готовности к защите Родины. Определено, что национально-патриотическое воспитание должно реализовываться на основе жизнеутверждающего подхода к пониманию будущего страны.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, внеурочное мероприятие, проектная деятельность, историческая компетентность, общеучебная компетентность.

Netyosov S., Netyosova S. Extracurricular work on history in terms of the national-patriotic education of students

The patriots upbringing is one of the forms of taking care of the country's future. This question is of current importance particularly for today's Ukraine due to the Russian Federation aggression towards our country. The project „The heroes of our time“, the participation in the German-Ukrainian format of „The youth is debating“ teaches students how to work with the information, cultivates the sense of citizenship, generates the feeling of involvement in the motherland problems and contributes to the country patriot formation. The Ukrainian tournament of young historians is the powerful means of the activeness, citizenship and patriotism cultivation, the students' competence formation. The court session „Who is guilty of The Second World War resolution?“, the conference for the senior students „The unknown war“ are directed at the cultivation of the sympathy to the war victims, the formation of tolerance, the negative attitude towards the aggression and violence, the rejection of racism and xenophobia, raise the love to the motherland

and understanding of the necessity to protect it from the encroachment on its freedom and independence. The authors come to the conclusion that the national-patriotic activities should be carried out due to the life-asserting approach to the understanding of the country future, bring up the conscious citizens, the patriots of Ukraine.

Key words: national-patriotic education, extracurricular activity, the project activity, the historical competence, the general educational competence.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2017 р.

Прийнято до друку 14.06.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л.Ц.